

Складові професійної компетентності сучасного офіцера-прикордонника

Components of professional competence of a modern border guard officer

Артем Чорний^A

к.психол.н., доцент кафедри прикордонного контролю, e-mail: chorniart@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5541-1910

Володимир Андрушко^A

к.військ.н., доцент кафедри прикордонного контролю, e-mail: avzzet@icloud.com, ORCID: 0000-0002-2135-1243

Андрій Мостовий^A

к.військ.н., старший викладач кафедри прикордонного контролю, e-mail: most83ai@ukr.net, ORCID: 0000-0003-4328-2848

Artem Chornyj^A

к.психол.н., доцент кафедри прикордонного контролю, e-mail: chorniart@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5541-1910

Volodymyr Andrushko^A

к.військ.н., доцент кафедри прикордонного контролю, e-mail: avzzet@icloud.com, ORCID: 0000-0002-2135-1243

Andrii Mostovyj^A

к.військ.н., старший викладач кафедри прикордонного контролю, e-mail: most83ai@ukr.net, ORCID: 0000-0003-4328-2848

^A Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, Україна

^A Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine, Khmelnytskyi, Ukraine

Received: March 12, 2024 | Revised: April 18, 2024 | Accepted: April 30, 2024

DOI: 10.33445/sds.2024.14.2.4

Мета роботи: проведення теоретичного аналізу щодо з'ясування складових "професійної компетентності" сучасних офіцерів-прикордонників та визначення сутності цього поняття в контексті забезпечення національної безпеки України.

Метод: аналіз та синтез.

Результати дослідження: з'ясовано, що складовими професійної компетентності є: 1) фахова (службова) компетентність; 2) психологічна компетентність; 3) педагогічна компетентність. Виділено, що складовими психологічної компетентності є: активність того, хто навчає щодо впровадження інновацій у свою діяльність, уміння аналізувати професійні ситуації, рефлексивність, схильність того, хто навчає до саморозвитку, емпатійність.

Теоретична цінність дослідження: вперше потрактовано складові професійної компетентності сучасного офіцера-прикордонника в контексті забезпечення національної безпеки України.

Практична цінність дослідження: отримані результати можуть бути використані у вищих військових навчальних закладах під час викладання таких навчальних курсів: "Морально-психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності", "Психотренінг", "Психологія екстремальної діяльності", "Загальна психологія з практикумом".

Цінність дослідження доповнено структуру професійної компетентності сучасного офіцера-прикордонника в контексті забезпечення національної безпеки України.

Тип статті: теоретичний.

Purpose: is to conduct a theoretical analysis to clarify the components of "professional competence" of modern border guard officers and to define the essence of this concept in the context of ensuring national security of Ukraine.

Method: analysis and synthesis.

Findings: it has been found that the components of professional competence are: 1) professional (service) competence; 2) psychological competence; 3) pedagogical competence. The components of psychological competence are: the activity of the teacher to introduce innovations into their activities, the ability to analyse professional situations, reflexivity, the teacher's tendency to self-development, empathy.

Theoretical implications: the components of the professional competence of a modern border guard officer in the context of ensuring the national security of Ukraine have been interpreted for the first time.

Practical implications: the results obtained can be used in higher military educational institutions when teaching the following courses: "Moral and Psychological Support of Operational and Service Activities", "Psychotraining", "Psychology of Extreme Activities", "General Psychology with a Workshop".

Value: the structure of professional competence of a modern border guard officer in the context of ensuring the national security of Ukraine has been supplemented.

Paper type: theoretical.

Ключові слова: офіцер-прикордонник, професійна компетентність, професійна діяльність, здатність виконувати службові обов'язки, складові.

Key words: border guard officer, professional competence, professional activity, ability to perform official duties, components.

Вступ

На сучасному етапі розвитку Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) підвищуються вимоги до персоналу, що забезпечує виконання правоохоронних, оперативних, оборонних та ін. функцій з охорони державного кордону в контексті забезпечення національної безпеки нашої держави.

Професійна діяльність сучасного офіцера-прикордонника має свої характерні особливості, що пов'язані з екстремальними та особливими умовами служби. Зміни, що відбуваються в нашій державі в цілому та в ДПСУ зокрема вимагають від офіцерського складу чіткого, ефективного виконання покладених обов'язків, високого рівня професіоналізму та психологічної підготовки.

Від належного рівня розвитку професійної компетентності, формування якої починається ще у стінах вищого військового навчального закладу, залежить якість виконання завдань з охорони державного кордону.

З огляду на це, актуальним є дослідження проблематики формування такого рівня професійної компетентності у сучасних офіцерів-прикордонників, який дозволить якісно виконувати функціональні обов'язки, приймати виважені та вмотивовані рішення, об'єктивно та швидко вирішувати раптово виникаючі завдання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями професійної підготовки взагалі займалися такі науковці, як: А. Я. Анцупов, О. І. Бондаренко, О. Ф. Волобуєва, Б. Ф. Єрошин, А. П. Журавель, Л. В. Куліков, В. О. Лефтеров, Г. В. Ложкін, Б. М. Олексієнко, Є. М. Потапчук, О. Д. Сафін, О. В. Тімченко, О. М. Шинкарук, А. І. Шипілов, А. В. Якимчук, D. Willis, M. Gabriel-Weglowski та ін., а питання професійної компетентності досліджували такі учені, як: Г. А. Балл, С. Я. Білявець, Н. М. Бібік, О. Ф. Волобуєва, Н. Ф. Кузьміна, С. Д. Максименко, А. К. Маркова, О. А. Матеюк, Л. Н. Мітіна, Б. М. Олексієнко, В. І. Осьодло, С. Л. Рубінштейн, Л. Г. Подоляк, О. В. Полуніна, О. І. Пометун, О. М. Ставицький, А. В. Хуторський, В. В. Ягупов, David W. Johnson, Roger T. Johnson, Spencer Kagan та ін. У їхніх роботах розкрито особливості формування професійної компетентності цивільних та військових фахівців.

Незважаючи на велику кількість наукових джерел з питань професійної підготовки офіцерів-прикордонників, результати аналізу поглядів вітчизняних і зарубіжних учених щодо проблематики формування професійної компетентності свідчать про те, що відсутні наукові доробки щодо покращення рівня професійної підготовки сучасних офіцерів-прикордонників на засадах проблемного навчання в умовах вищого військового навчального закладу.

З огляду на це, для нас є вкрай необхідним з'ясування сутності поняття "професійна компетентність" сучасних офіцерів-прикордонників та визначення складових професійної компетентності з метою опрацювання Програми проектування процесів професійної компетентності офіцерів-прикордонників.

Метою статті є проведення теоретичного аналізу щодо з'ясування складових "професійної компетентності" сучасного офіцера-прикордонника та визначення сутності цього поняття в контексті забезпечення національної безпеки України.

Методологія дослідження

Для вирішення поставленого наукового завдання у роботі застосовано комплексний методологічний підхід, який передбачав використання низки методів і прийомів, що відповідають поставленим завданням дослідження. Основу підходу складала ідея синтетичного теоретизування, за допомогою якої різноманітні підходи розглядаються не як опозиційні, а як такі, що доповнюють один одного. В процесі проведеного дослідження автори застосовували такі методи, як: аналіз, узагальнення, систематизація та інтерпретація наукових джерел.

Результати

ДПСУ є правоохоронним органом спеціального призначення, що виконує завдання із забезпечення недоторканості державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні [10, с. 1]. В контексті забезпечення національної

безпеки на ДПСУ покладається низка правоохоронних функцій, зокрема несення прикордонної служби, здійснення в установленому порядку прикордонного контролю та пропуску осіб, вантажів, транспортних засобів тощо.

Професійна діяльність офіцера-прикордонника є складною і багатогранною. Саме від належного рівня сформованості професійної компетентності залежить ефективність виконання поставлених завдань.

Щоб краще зрозуміти значення терміну "професійна компетентність", звернемося до тлумачних та енциклопедичних словників.

Тлумачний словник англійської мови термін "компетентність" трактує як "обізнаність, поінформованість, авторитетність" [21, с. 312].

За великим тлумачним словником сучасної української мови: компетентний – який має достатній рівень знань у якій-небудь галузі, кваліфікований, ґрунтується на знанні, з чим-небудь обізнаний, тямущий [22, с. 228].

Відповідно до психологічного словника (автор-укладник В. В. Синявський): професійна компетентність – це досконале володіння людиною інструментарієм, засобами і продуктивними технологіями реалізації функціональних обов'язків; набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці [17, с.226]. Психолого-педагогічні і спеціальні знання є необхідною умовою професійної компетентності.

У контексті нашого дослідження ми розглядаємо питання формування професійної компетентності офіцерів-прикордонників виходячи із специфіки професійної діяльності.

Сучасному офіцеру-прикордоннику необхідно виконувати низку ролей, до яких він повинен, перш за все, бути готовим психологічно. Він має бути якісним управлінцем та адміністратором, володіти навичками доброго організатора та господаря. [18, с.357; 16, с. 112-114]. Врешті-решт офіцер-керівник приймає активну участь в процесі підготовки та виховання підлеглого персоналу, що змушує його проявляти свої здібності вихователя, наставника.

Офіцери-прикордонники під час оперативно-службової діяльності зобов'язані підтримувати тісну взаємодію з правоохоронними структурами: Службою безпеки України, Національною гвардією України, Національною поліцією України, Збройними силами України, органами місцевого самоврядування, місцевим населенням тощо.

Для ефективного керівництва персоналом офіцеру необхідні лідерські якості, вміння налагодити та успішно працювати в команді, мати силу волі, бути психологічно стійким до труднощів, що виникають в процесі служби [19, с. 7; 25, с. 615].

Офіцеру-прикордоннику належить визначальна роль щодо забезпечення ефективної діяльності підлеглого персоналу. Він спрямовує стратегію розвитку свого підрозділу, формує певні перспективи й цілі, ставить завдання, забезпечує їх виконання, здійснює контроль, заохочує та накладає стягнення, мотивує на ефективне виконання та мобілізує зусилля підлеглих [24, с. 30]. Офіцеру психологічно важливо пам'ятати, що поняття «контроль» зазвичай викликає низку негативних відчуттів та емоцій у тих, кого перевіряють, тому що для більшості військовослужбовців цей термін означає обмеження свобод, самостійності щодо виконання певних дій тощо [8, с.45-46].

Слід зазначити, що під час організації несення прикордонної служби, під час здійснення прикордонного контролю яскраво виявляється суб'єкт-суб'єктна взаємодія в ланці офіцер-керівник – підлеглі [9, с.12]. В результаті взаємодії офіцеру необхідно поряд з цілеспрямованістю та вимогливістю до підпорядкованого персоналу проявити урівноваженість, психологічний такт та рефлексію [5, с. 351-356].

Сучасний офіцер-прикордонник має бути професіоналом своєї справи, бути гідним прикладом для підлеглих та вести їх за собою, бути здатним виконувати свої обов'язки в умовах значних психологічних навантажень, вгамовувати свої емоції, уміти реагувати на усі

проблемні ситуації адекватно та виважено, мати високі моральні та духовні цінності, уміти підкорятися вищим керівникам, діяти згідно Закону.

Офіцер має володіти достатнім рівнем знань, умінь та навичок, бути ерудитом, знати іноземну мову в межах службової необхідності, показувати особистий приклад щодо культури поведінки та спілкування, уміти легко налагоджувати контакти з підлеглими, колегами по службі, взаємодіючими структурами, уміти уникати внутрішніх та зовнішніх конфліктів [11, с.128; 20, с.156]. Належний рівень професійної компетентності є надзвичайно необхідним з метою якісного та успішного виконання поставлених завдань з охорони та захисту державного кордону.

Сучасний офіцер-прикордонник повинен:

- володіти низкою психологічних знань щодо правил та закономірностей професійного спілкування;
- ефективно долати негативні стереотипи у підлеглого персоналу;
- здійснювати психологічний вплив на підлеглих з метою їх спонукати до підтримання належного рівня дисципліни, високої активності у службі [12, с.215-216].

Усі вищеперераховані якості є складовими професійної компетентності офіцера-прикордонника. Таким чином, термін "професійна компетентність" поєднує в собі низку професійних знань та особистісно-значущих якостей, якими має володіти справжній фахівець.

Поняття "професійна компетентність" тісно переплітається з терміном "професіоналізм". Учений Бех І. Д. трактує компетентність як один із щаблів професіоналізму, а саме як сукупність знань, умінь та необхідних навичок, особистісних якостей (характеристик), способів дій (діяльності), що є необхідними спеціалісту для успішного виконання професійної діяльності [1, с. 57-58].

Постає питання щодо складових професійної компетентності. Професія офіцера-прикордонника передбачає виконання ним низки завдань. Їх вирішення потребує якісної психологічної та педагогічної підготовки, певних особистісних якостей.

Отже, логічним є твердження про те, що складовими професійної компетентності є фахова компетентність, психологічна та педагогічна компетентність.

Фахова компетентність є інтегративною особистісною властивістю, що включає сукупність знань, умінь і практичних навичок, фахових, громадянських якостей, способів мислення, морально-етичних цінностей та визначає здатність офіцера-прикордонника успішно здійснювати фахову та подальшу навчальну діяльність на високому рівні [2, с. 46].

Фахова компетентність офіцера-прикордонника включає поєднання діяльнісного, ціннісно-мотиваційного, когнітивного та професійно-особистісного компонентів.

Діяльнісний компонент фахової компетентності включає:

- уміння планувати особисту професійну діяльність;
- уміння прогнозувати дії підпорядкованого підрозділу в умовах різкої зміни обстановки;
- уміння визначати першочергові та перспективні завдання підпорядкованого підрозділу;
- якісний збір, обробка та опрацювання інформації з різних джерел, визначення, яким чином вона впливає на охорону державного кордону;
- володіння навичками складання службових та процесуальних документів;
- уміння здійснювати керівництво оперативно-службовою діяльністю та контроль за діями підлеглого персоналу;
- володіння навичками роботи командира підрозділу щодо ведення сучасного загальновійськового бою та ін.

Ціннісно-мотиваційний компонент фахової компетентності характеризується низкою мотивів, а саме:

- соціальна значущість професії офіцера-прикордонника;

- прагнення до самореалізації і досягнення успіху у фаховій діяльності;
- можливість постійного кар'єрного зросту;
- моральне задоволення від професійної діяльності;
- готовність до самовдосконалення та саморозвитку;
- почуття обов'язку та необхідності нести відповідальність за вчинені дії;
- прагнення досягти успіху в професійній діяльності [23, с.56].

Когнітивний компонент включає знання:

- основних положень законодавства України з питань охорони та захисту державного кордону та відомчих нормативних документів;
- основних видів прикордонних нарядів та способів несення прикордонної служби, слідопитства, маскування тощо;
- порядку та правил застосування зброї, спеціальних засобів, заходів фізичного впливу;
- мір безпеки під час несення служби;
- тактики дій порушників законодавства з прикордонних питань;
- порядку складання оперативно-службових документів;
- порядку дій під час виникнення нестандартних та конфліктних ситуацій та ін;

Професійно-особистісний компонент включає перелік професійно-особистісних якостей, що є необхідними офіцерам-прикордонникам для виконання завдань з охорони та захисту державного кордону. До них належать:

- почуття особистої відповідальності;
- логічне і творче мислення;
- працездатність, дисциплінованість, спостережливість;
- організованість, рішучість, сміливість;
- емоційна стійкість, уважність, чесність, надійність;
- здатність якісно долати фізичні навантаження тощо [2, с. 58-64].

Термін "психологічна компетентність" такі науковці як С. Молчанов, Л. Подоляк, С. Сидоренко та інші трактують як сукупність певних умінь, навичок та знань, особистісних якостей. Науковці вирізняють такі головні аспекти професійно-педагогічної компетентності:

- 1) систему психологічно-педагогічних знань;
- 2) систему знань щодо певного предмета;
- 3) етичні установки того, хто навчає;
- 4) професійно-особистісні якості;
- 5) засоби практичних (розумових) дій, рівень загальної ерудиції [3,с.115].

На думку ученого В. Пелагейченко професійна компетентність є широким поняттям. Воно включає в себе психолого-педагогічну компетентність, а саме володіння основами в галузі психології та педагогіки, уміння виявляти цікавість до процесу навчання [3, с. 12].

Науковець Н. Кузьміна вважає, що ступінь психолого-педагогічної компетентності характеризує уміння викладача знайти індивідуальний підхід до кожного учня, налагодити педагогічно доцільні відносини в ланці учитель-учні [8, с. 112].

Психологічна компетентність офіцерів-прикордонників є складним особистісним утворенням, що визначається низкою знань суб'єкта в галузі загальної, практичної, військової психології, умінням використовувати набуті знання у своїй практичній діяльності та певних психологічних якостей [43, с. 35].

Дослідженням цього поняття займалися такі учені як С. Мітіна, О. Полуніна, М. Філоненко та ін. Цей термін вони трактують як пропорційну сукупність певних професійних, особистісних та комунікативних якостей того, хто навчає, що сприяють досягненню максимальних результатів в процесі навчання, низку необхідних знань та умінь в галузі психології [2, с. 48-51].

Зокрема, ці науковці виділяють такі складові психологічної компетентності:

- 1) активність того, хто навчає щодо впровадження інновацій у свою діяльність;
- 2) уміння аналізувати професійні ситуації;
- 3) рефлексивність;
- 4) схильність того, хто навчає до саморозвитку;
- 5) емпатійність [13, с. 173].

Учена О. Войтюк термін "психологічна компетентність" розглядає як ефективне використання набутих знань, умінь для виконання завдань (проблем), що виникають в процесі діяльності [3, с. 19].

Загалом, аналізуючи погляди таких науковців як О. Коровкін, Г. Успенська, Н. Чаленко та ін. можна виділити три основних підходи щодо трактування показників та критеріїв психолого-педагогічної компетентності:

1) бажана продуктивність діяльності з метою ефективного вирішення професійних завдань (задач);

2) професійно-психологічну компетентність оцінюють відповідно до її головних (базових) структурних та змістових характеристик;

3) визначальним показником компетентності, зокрема професійно-психологічної компетентності є її рівень сформованості [6, с. 69; 7, с. 340].

Основними видами психологічної компетентності є:

1) психолого-управлінська компетентність, яка включає роботу офіцера щодо:

- забезпечення відповідного морально-психологічного клімату в підрозділі;
- знання методики психології управління та добору персоналу усіх категорій;
- оцінки особистісних якостей персоналу;
- проведення комплексу заходів з морально-психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності;
- вміння впливати на соціально-психологічні процеси з метою формування статутних взаємовідносин між групами військовослужбовців;
- проведення відповідної роботи щодо згуртування колективу;
- знання міжособистісних стосунків, наявність мікрогруп [14, с.35; 15, с. 168].

2) психолого-комунікативна компетентність – це особлива форма реалізації відповідних цілей, вимог і завдань, що зазначені в Статуті ДПСУ, посадових інструкціях, інших відповідних документах; допомагає налагодити взаємодію персоналу ДПСУ з іншими правоохоронними органами, органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, місцевим населенням, громадськими формуваннями під час виконання завдань з охорони державного кордону України.

3) психолого-конфліктологічна компетентність, яка передбачає:

- уміння визначати певні мотиви, що можуть стати причиною майбутніх конфліктів;
- уміння вчасно виявити конфліктні взаємовідносини всередині соціальної групи;
- знання формального та неформального рівнів спілкування в колективі, видів поведінки персоналу;
- проведення аналізу конфліктів, які мали місце раніше за участі персоналу підрозділу, прогноз їх виникнення, попередження та локалізація;

4) психолого-ідентифікаційна компетентність включає:

- низку знань, навичок та умінь, певних здібностей, набутих в результаті спеціальної підготовки, професійної (практичної) діяльності та життєвого досвіду;
- уміння вірно оцінити поведінку громадян, які перетинають державний кордон, місцевого населення, а також визначати їх наміри в режимі реального часу;
- знання мови невербального спілкування (міміки, жестів, поз, рухів тощо);
- уміння приймати виважені та адекватні рішення в умовах жорстких часових обмежень;

- уміння переборювати монотонність в діяльності, бути максимально зосередженим з одночасним розподілом уваги на декілька об'єктів [8, с.50-52].

5) професійна іншомовна комунікативна компетентність, належний рівень розвитку якої передбачає володіння іноземними мовами в межах службової необхідності.

Висновки

Враховуючи вищезазначені погляди науковців та особливості професійної діяльності охоронців кордону ми дійшли до висновку, що професійна компетентність є професійно важливою властивістю, що включає низку фахових, психологічних та ін. знань, умінь, особистісних якостей, використання яких забезпечує якісне виконання завдань з охорони та захисту державного кордону.

Під терміном "професійна компетентність" ми розуміємо: здатність охоронця кордону в межах визначених за посадою повноважень застосовувати наявні (спеціальні) знання, уміння та навички з метою якісного виконання завдань та обов'язків, професійного та особистісного розвитку. Компетентність не може бути ізольована від конкретних умов її реалізації та передбачає володіння особою відповідними компетенціями.

Очевидним є те, що рівень професійної компетентності сучасного офіцера-прикордонника характеризується низкою професійних та загальнолюдських якостей, знань в галузі національної безпеки, безпеки державного кордону, психології, педагогіки та ін. наук, що є підґрунтям для формування специфічних, більш вузьких складових особистості. Тому цей процес має бути особистісно спрямованим та орієнтуватись на суб'єкт-суб'єктну взаємодію. Складовими професійної компетентності є: 1) фахова компетентність; 2) психологічна компетентність; 3) педагогічна компетентність.

Нажаль, обсяг статті не дозволяє нам розкрити всі особливості проблеми, що досліджується. **Шляхами подальшого дослідження** автори вбачають розроблення Програми проектування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників на засадах проблемного навчання в умовах вищого військового навчального закладу.

Фінансування

Це дослідження не отримало конкретної фінансової підтримки.

Конкуруючі інтереси

Автори заявляють, що у них немає конкуруючих інтересів.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Модель професіонала у контексті сучасної соціокультурної ситуації. *Теорія та практика управління соціальними системами*. №3 (4). Київ, 2001. С.57-62.
2. Білявець С. Я. Теоретичні та методичні засади формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання військово-спеціальних дисциплін: монографія. Хмельницький: видавництво НАДПСУ, 2018. 468 с.
3. Боровик Л. В. Формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників: теорія та практика: монографія. Хмельницький: видавництво НАДПСУ, 2018. 292 с.
4. Боровик Л. В. Аналіз критеріїв психологічної компетентності офіцерів Державної прикордонної служби України. Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України: II Всеукр. наук.-практ. конф. (20 листопада 2009 року). 2009.№3. С.35.

5. Вiнтюк Ю. В. Концепцiя формування професiйної компетентностi майбутнiх психологiв у ВНЗ. *Молодий вчений*. 2017. №4 (44). С.351-355.
6. Горбатько К. М. Критерiї, показники i рiвнi сформованостi професiйно-психологiчної компетентностi майбутнiх офiцерiв-прикордонникiв. *Збiрник наукових праць Нацiональної академiї Державної прикордонної служби України*. Серiя: педагогiчні та психологiчні науки / гол. редактор В. В. Райко. Хмельницький: видавництво НАДПСУ, 2013. №3 (68). 350 с.
7. Горбатько К. М. Формування психолого-педагогiчної компетентностi майбутнiх офiцерiв-прикордонникiв у процесi фахової пiдготовки: дис.канд. пед.. наук: 13.00.04. Хмельницький: НАДПСУ, 2018. 249 с.
8. Грицина О. М. Розвиток психологiчної стiйкостi у керiвникiв органiв охорони державного кордону України: дисертацiя. Хмельницький: видавництво НАДПСУ, 2018. 216 с.
9. Грiшко-Дунаєвська В. А. Особливостi суб'єкт-суб'єктної взаємодiї в процесi вивчення iноземної мови у вищих вiйськових навчальних закладах: автореферат дисертацiї на здобуття наукового ступеня кандидата психологiчних наук. Хмельницький: видавництво НАДПСУ, 2016. 20 с.
10. Про Державну прикордонну службу України: Закон України вiд 4 березня 2003.
11. Макарова О. Особливостi процесу професiйної iдентичностi полiцейських на етапi фахової пiдготовки. *Збiрник наукових праць Нацiональної академiї Державної прикордонної служби України*. Серiя: психологiчні науки / гол. редактор О. Ф. Волобуєва. Хмельницький: видавництво НАДПСУ, 2018. №3 (11). 324 с.
12. Максименко С. Д. Морально-психологiчне забезпечення службової дiяльностi Прикордонних вiйськ України: пiдручник. Хмельницький: видавництво НАПВУ. 2001. 448 с.
13. Маляр Т. О. Питання пiдвищення соцiально-психологiчної компетентностi молодих керiвникiв-офiцерiв Державної прикордонної служби України. *Збiрник наукових праць Нацiональної академiї Державної прикордонної служби України* №25. Хмельницький: НАДПСУ, 2003. Ч.II. С.172-175.
14. Олексiєнко Б. М. Викладач вiйськової академiї: навчальний посiбник. Хмельницький: видавництво АПВУ. 1997. 84 с.
15. Олiйник Л. В. Професiйна компетентнiсть майбутнiх офiцерiв-зв'язкiвцiв: психолого-педагогiчний аспект. *Збiрник наукових праць Вiйськового iнституту Киiвського нацiонального унiверситету iменi Тараса Шевченка*. Киiв: ВiКНУ, 2005. №1. С.166-171.
16. Потапчук Є. М. Вiйськова психологiя: навч. посiб. Хмельницький: вид-во НАДПСУ. 2003. 250 с.
17. Психологiчний словник / В. В. Синявський, О. П. Сергiєнкова / За ред. Н. А. Побiрченко, Киiв. 2007. 336 с.
18. Рубинштейн Л. С. Основы общей психологии: учебник. Санкт-Петербург: Питер. 2000. 729 с.
19. Сафiн О. Д. Актуальнi проблеми використання людського чинника в особливих умовах дiяльностi: психологiчний аспект. *Розвиток iнформацiйного суспiльства*. Колективна монографiя в 10-ти томах. – Т. 3. Правовi та соцiально-психологiчні вимiри новiтнього iнформацiйного суспiльства. – К.: ВНЗ «Унiверситет економiки та права КРОК». 2015. 405 с.
20. Тимченко А. В. Психологические аспекты состояния, поведения и деятельности людей в экстремальных условиях и методы их коррекции/ Харьков, 1997. 284 с.
21. Тлумачний словник англiйської мови, Киiв, 1993, 845 с.
22. Тлумачний словник сучасної української мови, Киiв, 2009, 760 с.
23. Bulletproof spirit: The first responder's essential resource for protecting and healing mind and heart / Dan Willis, Captain, La Mesa Police Department, New World Library, Novato, California, 2014, 230 p.
24. David W. Johnson, Roger T. Johnson, Karl A. Smith. Cooperative Learning Returns to College. *Change*, 1998.July/August. P. 27-35.

25. Spenser Kagan Cooperative Learning: Resources for Teachers. Inc.-San Clemente. 1994. 1(800). 800 p.
26. Левенко М. В. Професійна компетентність вчителя. URL: <http://klasnaocinka.com.ua/uk/article/profesiina-kompetentnist-vchitelya.html/> (дата звернення 03.02.2024).

References

1. Behh I. D. Model of a professional in the context of a modern socio-cultural situation. *The theory and practice of social systems management*. №3 (4). Kyiv, 2001. P. 57-62.
2. Bilyavets S. Ya. Theoretical and methodological bases of formation of professional competence of future border guard officers in the process of training of military special disciplines: monograph. Khmelnytskyi: Publishing House of NADPSU, 2018. 468 p.
3. Borovyk L.V. Formation of psychological and pedagogical competence of future border guards: theory and practice: monograph. Khmelnytskyi: Publishing House of NADPSU, 2018. 292 p.
4. Borovik L. V. Analysis of the criteria of psychological competence of officers of the State Border Guard Service of Ukraine. Educational and scientific support of the activity of law enforcement agencies and military formations of Ukraine: II All-Ukrainian. Sciences.-Practice. Conf. (November 20, 2009). 2009.№3. P.35.
5. Vintyuk Y. V. The Concept of Formation of Professional Competence of Future Psychologists in Higher Education Institutions. *Young scientist*. 2017. № 4 (44). P.351-355.
6. Gorbatko K.M. Criteria, indicators and levels of professional-psychological competence of future border guards. *Collection of scientific papers of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*. Series: pedagogical and psychological sciences / Chief. editor V. V. Rayko. Khmelnytsky: NADPSU Publishing House, 2013. №3 (68). 350 p.
7. Gorbatko K. M. Formation of psychological and pedagogical competence of future border guards in the process of professional training: diss. Ped. Sciences: 13.00.04. Khmelnytskyi: NAPSU, 2018. 249 p.
8. Grytsyna O. M. Development of psychological stability in heads of bodies of the state border protection of Ukraine: dissertation. Khmelnytskyi: Publishing House of NADPSU, 2018. 216 p.
9. Grishko-Dunaevskaya V. A. Features of subject-subject interaction in the process of studying a foreign language in higher military educational establishments: dissertation author's abstract for obtaining a scientific degree of candidate of psychological sciences. Khmelnytsky: NADPSU Publishing House, 2016. 20 p.
10. On the State Border Guard Service of Ukraine: Law of Ukraine, March 4, 2003.
11. Makarova O. Features of the process of professional identity of police officers at the stage of professional training. *Collection of scientific papers of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*. Series: psychological sciences / Chief. editor O. F. Volobuyeva. Khmelnytskyi: Publishing House of NADPSU, 2018. №3(11). 324 p.
12. Maksimenko S. D. Moral and psychological support of the frontier troops of Ukraine: textbook. Khmelnytskyi: NABGT Publishing House. 2001. 448 p.
13. Malyar T. O. Issue of raising the social and psychological competence of young officers of the State Border Guard Service of Ukraine. Collection of the scientific reaserches of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine № 25. Khmelnytsky: NADPSU, 2003. Part II P.172-175.
14. Oleksiyenko B. M. Teacher of the Military Academy: a textbook. Khmelnytsky: ABGTU Publishing House. 1997. 84 p.
15. Oliynyk L. V. Professional competence of future liaison officers: psychological and pedagogical aspect. Collection of scientific works of the Military Institute of Taras Shevchenko National

University of Kyiv. Kyiv: MIKNU, 2005. №1.P.166-171.

16. Potapchuk E. M. *Military Psychology: Textbook*. Khmelnytsky: Edition of NADPSU. 2003. 250 p.
17. *Psychological dictionary* / V. V. Sinyavsky, O. P. Sergienkova / Ed. N. A. Pobirchenko, Kyiv. 2007. 336 p.
18. Rubinstein L.S. *Essentials of general psychology: a textbook*. St. Petersburg: Piter. 2000.729 p.
19. Safin O. D. *Topical problems of human factor usage in special conditions of activity: psychological aspect. Development of information society. Collective monograph in 10 volumes. Vol. 3. Legal and socio-psychological dimensions of the modern information society.* – Kyiv: University of Economics and Law KROK. 2015. 405 p.
20. Timchenko A. V. *Psychological aspects of the condition, behavior and activity of people in extreme conditions and methods of their correction*. Kharkiv. 1997. 284 p.
21. *The Interpretive Dictionary of the English Language*, Kyiv. 1993. 845 p.
22. *Interpretive Dictionary of Modern Ukrainian*, Kyiv. 2009. 760 p.
23. *Bulletproof spirit: The first responder's essential recourse for protecting and healing mind and heart* / Dan Willis, Captain, La Mesa Police Department, New World Library, Novato, California, 2014, 230 p.
24. David W. Johnson, Roger T. Johnson, Karl A. Smith. *Cooperative Learning Returns to College. Change*, 1998.July / August. P. 27-35.
25. Spencer Kagan *Cooperative Learning: Resources for Teachers*. Inc.-San Clemente. 1994. 1(800). 800 p.
26. Levenko M. V. *Professional competence of the teacher*. Available from : <http://klasnaocinka.com.ua/en/article/profesiina-kompetentnist-vchitelya.html> / (accessed 03.02.2024).